

Åbenb. 2,1 i Thet Nøye Testamenth 1524

af Bent Noack

I Chr. II.s Nye Testamente, det første på dansk, begynder det første af Åbenbaringsbogens menighedsbreve og dermed skriftets kap. 2 sådan: »Hvor aff scriff thend engel som er for thend menhed / til Ephesen«.

Dette underlige »hvoraf« har Johs. Brøndum-Nielsen for mange år siden gjort opmærksom på i sin disputats, »Sproglig forfatterbestemmelse. Studier over dansk sprog i begyndelsen af det 16. århundrede«, København 1914, s. 44. Brøndum-Nielsen prøver også at forklare hvordan den oversættelse kunne opstå; han spørger: »Skulde 'hvoraf' være misforstået gengivelse af den græske artikel i τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐφεσίνης ἐκκλησίας γραφον?« (Br.-N.s accenter).

Den forklaring kan vanskeligt være rigtig. For det første bruges artiklen foran ἀγγέλῳ også i indledningen til alle de andre menighedsbreve, så hvis det var den der var forkert oversat, måtte eller kunne den også være det de andre steder; men det er den ikke. For det andet: hvordan skulle en artikel i dativ kunne forstås i betydningen »hvoraf«?

Brøndum-Nielsens spørgsmål eller forslag til forklaring står i hans afsnit »Grundlaget for oversættelsen af Apokalypsen«, hvor hovedtesen er, at »afhængighedsforholdet (nemlig til Luthers testamentoversættelse) er iøjnefaldende« (s. 43); men desuden finder Brøndum-Nielsen »ikke blot en stærk benyttelse af Erasmus, men også en tilsyneladende stræben efter selvstændighed i gengivelsen« (s. 43-44). Åbenb. 2,1 anføres som eksempel på »en mulighed for, at selve den græske text kan have påvirket oversættelsen« (s. 44).

Sådan tror jeg ikke at eksemplet kan forstås eller bruges. Forklaringen må være en anden. Og da jeg ikke er kendt med at nogen har taget Brøndum-Nielsens spørgsmål op, fremsætter jeg hermed i korthed min, som går ud på at oversættelsen i dette tilfælde tværtimod viser slavisk afhængighed af tysk forlæg.

Luther skriver, stadig ifølge Brøndum-Nielsen (s. 44): »VNnd dem Engel der gemeynen zu Epheson schreybe«; og Erasmus i sit latinske Testamente: *angelo Ephesinæ ecclesiæ scribe*. Luthers »zu Epheson« går igen i 1524 i formen *til Ephesen*, og det kan hverken stamme fra

den græske text eller andre steder fra, men forklares naturligt som gjort efter Luthers forbillede. Også de øvrige breves indledningsord følger i alt væsentligt Luther (og nu også både den græske og den latinske form); Luther har enslydende indledninger til alle brevene, 1524 har lidt skiftende ordstilling og begynder somme tider med *Scriff*, andre steder med *Oc*, og byernes navne forsynes med forskellige præpositioner, idet det hedder *vti Thyatira og aff Philadelphia*, ellers *til*, mens Luther har »zu« hele vejen igennem.

Om der ved siden af er brugt en græsk text, der på noget punkt har påvirket den danske oversættelse, skal der ikke tages stilling til her. Men i Åbenb. 2,1 er det ikke rimeligt at antage det. Forklaringen på den ejendommelige danske ordlyd er efter min mening følgende:

Hverken i det græske eller i det latinske Ny Testamente begynder 2,1 med et »og«, hvilket også ville være meningsløst, i bedste fald overflødigt, eftersom opfordringen til at skrive brevet til Efesus står forrest i en række på syv, mens de følgende lige så logisk indledes med »og«. Men Luther indleder også det første brev i 2,1 med et »og«, VNnd. Det må virke påfaldende på den der kender en græsk og en latinsk text, herunder Vulgata. Henrik Smith, ifølge Br.-N. oversætteren i denne del af 1524, har stået med et ord hos Luther, som tilsyneladende er overflødigt. Han har kun kunnet forstå det på een måde, nemlig ved, fejlagtigt, at læse det på latin som *unde*. Den læsning ville være lettere at forstå, hvis Henrik Smith har haft en Luthertext der ikke stavede »unnd«, men »unde«, som det jævnligt sker, således tit i de nedertyske bibler og testamenter (et par eksempler kan ses hos Brøndum-Nielsen s. 57). Et latinsk ord i Luthers tyske bibel er ikke så tåbelig en »opdagelse« som vi synes. Har Henr. Smith været blot nogenlunde fortrolig med Luthers skrifter, kender han mange eksempler på indskudte ord og vendinger på latin, så han kan meget vel have tiltroet lærefaderen en latinsk glose i Åbenb. 2,1. Den gengiver han så meget rigtigt med *HVor aff*, »lærd karl« som han er (jfr. Br.-N.s. 80).

Han må også formodes at have gjort sig nogle tanker om logikken og syntaxen. Det danske »hvoraf« kan have fået ham til at forstå det latinske *unde*, som jeg altså antager at han har »fundet« hos Luther, i betydningen *ex quibus* = ἐξ ὧν, sc. *ecclesiis* = ἐκκλησιῶν (eller *angelis*), der som samlet gruppe er nævnt i 1,20. Altså, parafraseret på nutidsdansk: »De syv stjerner er de syv menigheders engle, og de syv lysestager er de syv menigheder; *af dem* skal du til menighedsenglen i Efesus skrive – – – og til menighedsenglen i Smyrna o.s.v.«